

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-33-5>

УДК 81`373.4

СУХИЙ Олег

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛИСА Наталія

Львівський національний університет імені Івана Франка

<https://orcid.org/0000-0002-5150-9523>

СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ ПРИКМЕТНИКИ-ПАРОНІМИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНОСИСТЕМАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

В статті розглянуто внутрішньомовні пароніми прикметник у фаховій мові економіки в українській та в англійській мовах. Простежено, як при перекладі зберігається або зникає внутрішньомовна паронімія, а також змінюється ступінь близькості паронімів як у графічному, так і фонетичному аспектах. Встановлено випадки коли при перекладі фахових текстів відбувається трансформація одного з паронімів-прикметників в мові оригіналу в іменник, що означає як перекладацьку трансформацію, так і зменшення ступеня внутрішньомовної паронімії в цільовій мові

Ключові слова: пароніми, внутрішньомовна паронімія, міжмовна паронімія, соціально-економічна термінологія, перекладацькі трансформації.

SUKHYI Oleh, LYSA Nataliya

The Ivan Franko National University of Lviv

COMMON ROOT ADJECTIVES-PARONYMS IN SOCIO-ECONOMIC TERMINOLOGY SYSTEMS OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

The article considers intralinguistic paronyms-adjectives used within the professional language of economics in Ukrainian and English. The authors traced how intra-linguistic paronymy is preserved or disappears in translation, as well as how the degree of closeness of paronyms changes. Such changes happen in either graphic or phonetic aspects, sometimes- in both of them. The cases when found when one of the paronyms - adjectives in the source language while translating professional texts is transformed into a noun, which means both translation transformation and reduction of intra-linguistic paronymy in the target language. Only in some rare occasions, there are several translation options, and then the translator has a choice, depending on the context, target audience, etc., to retain or move away from the paronymy in target text compared to the source.

To emphasize the practical aspect of the article the authors focus on paronyms that might be easily confused even within one language. Such approach is considered as an appropriate compliment to already existing research papers on paronyms which are found across different languages thus presenting challenges for correct translation. Moreover, in some cases in addition to dictionary definitions real usage of paronyms in professional economic text (in either English or Ukrainian language depending on the direction of translation) was considered in order to clarify semantic differences between some paronyms. As for the time when research was conducted, generally available artificial intelligence or translation software in some cases failed to distinguish the difference between paronyms analyzed in the article.

Key words: paronyms, intra-linguistic paronymy, inter-linguistic paronymy, socio-economic terminology, translation transformations.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Паронімія представляє собою закономірне та широко досліджуване явище в різних мовах. З одного боку, пароніми використовуються як засіб для створення гри слів в художній літературі. З іншого боку, у фаховій сфері вони вимагають додаткової уваги щоб уникати неточностей через їхню відмінну семантику. Урахування ще й аспекту перекладу й зіставного аналізу робить дану тематику високоактуальною, оскільки в перекладі міжмовна паронімія створює ще й так звану проблему фальшивих друзів перекладача і, відтак, потрібно приділяти увагу розрізненню паронімів не лише в межах однієї мови, але й між різними мовами. Нерозуміння відмінностей як між міжмовними, так і внутрішньомовними паронімами може призвести до плутанини чи навіть грубих помилок у перекладі та у професійній фаховій мові загалом. Тому досягнення високої компетенції у фаховій мові та у перекладі неможливе без з'ясування відмінностей між паронімами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тематика паронімії (міжмовної та внутрішньомовної) уже знайшла певне висвітлення у наукових працях. О. Пятецька провела аналіз паронімів за характером смислових зв'язків а також декількох міжгалузевих паронімів у фаховій мові [1]. Юкало В. простежив вживання паронімів у медичній професійній мові, зосереджуючись на трьох часто сплутуваних паронімах [5]. І.Романова роз'яснює вживання низки паронімів у фаховій українській мові економіки, керуючись словниковими визначеннями [2]. О.Тодор розкрила явище паронімії в політологічній термінології, приділяючи значну увагу запозиченим термінам [4]. Проте, далеко не усі пароніми фахової сфери економіки є дослідженими, а також невивченим залишається явище паронімії при перекладі фахових термінів з однієї мови на іншу.

Формулювання цілей статті

Враховуючи вищевикладене, мета даної статті полягає в тому щоб простежити як змінюється або ж зберігається чи втрачається саме внутрішньомовна паронімія між прикметниками сфери фахової мови економіки при перекладі в англо-українській мовній парі. Таке зіставлення термінології в різних мовах вважаємо доволі продуктивним, і ми у же використали його при дослідженні прихованої полісемії [3] і тепер плануємо застосувати його до дослідження паронімії.

Виклад основного матеріалу

Пароніми зазвичай визначають як слова близькі за формою, проте частково або повністю відмінні семантично [7, С.221]. Переважно пароніми мають спільний корінь і відносяться до тої самої частини мови, проте ці додаткові ознаки є радше виявом тенденції аніж необхідною умовою вказаною у визначенні паронімів. Розпочнемо наш аналіз із прикладів, коли явище паронімії зберігається при перекладі професійної економічної лексики, тобто терміни, які буди паронімами у вихідній мові, залишаються паронімами у цільовій мові. Так, в англійській економічній терміносистемі широко вживають пароніми *extensive* та *intensive* як характеристику типу економічного зростання. У фаховій мові економіки при їх перекладі українською явище паронімії зберігається *екстенсивний - інтенсивний*, так само як і семантичне значення: *extensive growth* – “based on the expansion of input”, тоді як *intensive growth* – “output per unit of input grows through ... [technical change](#)” [6, С.1427].

Порівняймо із тлумаченнями в спеціалізованому україномовному фінансово-економічному словнику: *розвиток екстенсивний* – “розвиток виробництва за рахунок залучення додаткових ресурсів” та *розвиток інтенсивний* – “розвиток виробництва за рахунок більш ефективного використання наявних ресурсів” [ФЕС]. Примітно зауважити, англійські словники загального вжитку взагалі не подають такого вузькоспеціалізованого економічного значення цих паронімів, зосереджуючись лише на їх загальнолексичному значенні; натомість, словник української мови в 11 томах пропонує додатковий коментар *екстенсивний* – “пов’язаний лише з кількісним (без поліпшення якості) збільшенням”, на жаль, не уточнюючи, про які підвищення якості йдеться. При цьому *інтенсивний* – *екстенсивний* вживаються як пароніми в українській мові переважно лише в термінологічній сфері економіки. На противагу, англійські пароніми *extensive* – *intensive* мають широкий загальнолексичний ужиток. При перекладі ж з англійської загальнолексичне значення зберіг лише паронім *intensive* – *інтенсивний* (як “напружений, з найбільшою продуктивністю, насичений (про колір)” [СУМ]). Лексема ж *extensive* перекладається з англійської як *екстенсивний* лише в економічному сенсі, і, як наслідок, такі англійські звороти як *extensive damage*, *extensive research*, *extensive coverage* де актуалізується семантичне значення *extensive* – “large in size, amount, or degree containing or dealing with a lot of information and details” [LON] будуть зазвичай перекладатися на українську мову іншими прикметниками аніж екстенсивний, а саме: *extensive damage* – *значні пошкодження*, *extensive research* – *широке дослідження*, *extensive coverage* – *широке охоплення*. Таким чином, англійська паронімічна пара *extensive* - *intensive* хоча і зберігає паронімію при перекладі в українській фаховій мові сфери економіки, проте спостерігаємо повну втрату паронімії при перекладі зворотів загальномовного вжитку.

Окремої уваги заслуговують пароніми які зберігають паронімію при перекладі, але при цьому в обох мовах належать до різних фахових сфер. Наприклад, при описі поведінки споживача застосовується прикметник *impulsive* – *імпульсивний*, в той час як в точних науках є паронім *impulsive* – *імпульсний*. Розглянемо дані пароніми детальніше. СУМ подає таке тлумачення *імпульсивний*: “1. [Схильний діяти під впливом раптового спонукання \(імпульсу\)](#). 2. [Зумовлений імпульсом](#) (у 1 знач.)” Таким чином, отримуємо поширені словосполучення як-от: *імпульсивна покупка*, *імпульсивна людина*. Цілком аналогічну семантику демонструє англійський відповідник *impulsive* – “someone who is [impulsive](#) does things without considering the possible [dangers](#) or problems first” [LON]

Щодо другого пароніма з даної пари, то СУМ так пояснює *імпульсний* – “пов’язаний з електричними імпульсами”. Підкреслимо – оскільки йдеться про зв’язок з електричними імпульсами, то в технічній англійській мові еквівалентом українських словосполучень *імпульсний* + *іменник* часто слугує конструкція *impulse* + *noun*, до прикладу: *імпульсний генератор* перекладається як *impulse generator*, *імпульсне тестування* – *impulse testing*, *імпульсний шум* – *impulse noise* тощо. Врешті, відзначимо, що в точних науках інколи еквівалентом українського імпульсний може виступити і паронім прикметник *impulsive*, зокрема у фізиці (*імпульсне електромагнітне поле* – *impulsive electromagnetic field*), у математиці (*імпульсні диференціальні рівняння* – *impulsive differential equations*). В усіх вищенаведених прикладах в українській мові *імпульсний* виступає прикметником, в той час як в англійській мові можливий переклад як іменником (*impulse+noun*) так і прикметником (*impulsive+noun*). Підкреслимо, що простежити оцю відмінність вживання паронімів *impulse* - *impulsive* в англійській технічній мові з допомогою лексикографічних джерел нам не вдалося, лише пошук у базах фахових текстів дав можливість знайти вищенаведені приклади. При цьому об’єктом аналізу ставали не самі прикметники-пароніми, а терміносполуки утворені ними, враховуючи різну валентність цих паронімів.

Як в українській так і в англійській мовах ми спостерігаємо паронімічну пару *economic* (relating to economics [CAM]) *економічний* та *economical* – *економний*. Ці пароніми настільки широкі вживані, з одного

боку, та із істотними семантичними відмінностями, з іншого боку, що Кембриджський словник дає додатково приклади і роз'яснення щодо їх розрізнення та коректного вживання. Враховуючи згадані їх якості закономірним виглядає і те, що усі лексико-семантичні варіанти цих паронімів збережені при переході з англійської мови до української. Зокрема, перше значення *economical* в англійській мові трактується як “not using a lot of [fuel](#)” [CAM], що повністю охоплюється відповідним значенням в українській мові “економний – 1) який бережливо, ощадливо витрачає що-небудь” [СУМ]. Друге значення *economical* Кембриджський словник подає як “not using a lot of [money, energy](#)” що добре кореспондує із другим значенням *економний* в українській мові “економний – 2) Який сприяє економії, здійснює її” [СУМ].

В іншій частині випадків англійські пароніми при перекладі переходять в доволі відмінні лексеми та перестають бути паронімами. Роглянемо паронімічну пару *industrial - industrious*. Словники зазвичай подають трактування *industrial* як “relating to industry” тобто пов'язаний з певною галуззю економіки. В той же час *industrious* відображає рису людини. В результаті перекладу, навіть за наявності спільного кореня в етимології, відбувається перехід у дві цілком різні українськомовні лексеми: *промисловий /індустріальний* та *працьовитий*. Таким чином, в цьому прикладі явище паронімії при перекладі втрачається. І тут вже починає відгравати роль вибір перекладача щодо перекладу терміну *industrious* як *індустріальний* чи *промисловий*. Залежно від цього вибору перекладача навіть міжмовна паронімія або збережеться (*industrial – індустріальний*) або і вона втрачиться (*industrial – промисловий*). В останньому варіанті ми спостерігаємо цікаве явище коли при перекладі англійських паронімів *industrial - industrious* не зберігається за жодним із них ні міжмовна паронімія, ні паронімія в суто українській мові. Можемо це пояснити тим, що українські відповідники (*промисловий / працьовитий*) мають давню історію в українській мові, є широкоживаними питомими українськими словами, а не новітніми запозиченими термінами.

При описі економічних бажаних і небажаних економічних ефектів натрапляємо на два пароніми в англійській мові *desired -desirable*. При цьому якщо одні лексикографічні джерела подають помітну відмінність між ними, то в інших ця межа частково стирається. Словник Collins пропонує таке їх розрізнення *desired – “wished for”*, в той час як *desirable – “worth having or doing because it is [useful](#), [necessary](#), or [popular](#)”* [COL]. Водночас в Кембриджському словнику тлумачення цих паронімів перетинаються *Desired – something “that is [wanted](#)”, Desirable – “worth having and [wanted](#) by most [people](#)”* [CAM]. Тут очевидно береться до уваги той факт що якщо певне явище чи ефект є вартим того щоб його бажати згідно загальної думки то тоді по факту він буде бажаним багатьма суб'єктами. В українській мові обидва загадані пароніми мають один і той самий відповідник – *бажаний*, проте враховуючи семантичну близькість англійських паронімів переважно не доводиться говорити про якісь втрати змісту в процесі перекладу. Таким чином, при перекладі даних паронімів з англійської мови (де вони мають незначні семантичні розбіжності при явних відмінностях у звуковому складі та написанні) в українській мові явище паронімії цілковито зникає і застосовується лише один спільний переклад для обох англійських паронімів.

Для опису ситуації на ринку застосовуються пароніми *монопольний – монополістичний*. Для другого з указаних українських прикметників при перекладі в англійській мові знаходимо прямий відповідник *monopolistic*, що виживається у цілій низці терміносполук: *монополістична конкуренція – monopolistic competition*, *монополістичний ринок – monopolistic market*, *монополістичні практики – monopolistic practices*, проте стосовно перекладу українського прикметника *монопольний* в англійській термінології знаходимо лише іменник *monopoly*. Відтак, ми потребуємо відшукати в англійській мові словосполучення, які репрезентують типові терміни із українським паронімом *монопольний*: *монопольна влада – monopoly power*, *монопольна ціна – monopoly price*, *монопольний ринок – monopoly market*, *монопольне становище – monopoly position*, *монопольний ресурс – monopoly resource*, *монопольний постачальник – monopoly supplier*, *монопольна рента – monopoly rent*, *монопольна угода – monopoly agreement*, *монопольна галузь – monopoly industry*, *монопольна фірма – monopoly firm*. *Monopoly* є іменником в англійській мові, проте в словосполученнях *monopoly+noun* відіграє ту саму роль атрибутива, що й прикметник *монопольний* в українській мові. Відтак, в кінцевому співставленні ми отримуємо двокомпонентні терміни, в яких перший компонент виявляє паронімічні варіації *монопольний - монополістичний* в українській мові та, відповідно, *monopoly (noun) – monopolistic (adjective)* в англійській мові. Відтак, в професійній економічній лексиці зустрічаємо такі терміносполуки: *монопольний ринок – monopoly market* поряд із *монополістичний ринок – monopolistic market*; *монопольна ціна – monopoly price* означає дещо інше аніж паронімічні пари *монополістична ціна – monopolistic price*; аналогічно: *монопольна фірма – monopoly firm* в економічній теорії є певним протиставленням до *монополістична фірма – monopolistic firm*; врешті, оскільки йдеться про різні типи фірм і бізнес-стратегії, то наслідком стають різні типи ціноутворення: *монопольне ціноутворення - monopoly pricing на противагу монополістичному ціноутворенню – monopolistic pricing*. Усі перелічені терміни нам вдалося знайти у фахових вузькоспеціалізованих економічних текстах, проте лише кілька найбільш уживаних з них знаходимо в лексикографічних джерелах. Проте більшої уваги заслуговує наступне спостереження: паронімія цих двох аналізованих термінів зберігається в обох мовах, водночас, якщо розглянути паронімічні пари в українській мові *монопольний – монополістичний* та в англійській мові *monopoly - monopolistic*, то ступінь близькості паронімів зменшується як у фонетичному, так і графічному аспектах при перекладі з української мови на англійську.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Пароніми-прикметники в мові оригіналу при перекладі фахової економічної літератури можуть як зберегти так і втрачати автономію, а також може змінюватися ступінь фонетичної та графічної близькості внутрішньомовних паронімів при перекладі. Особливим випадком є трансформація при перекладі фахових текстів одного з паронімів-прикметників в мові оригіналу в іменник, що буде означати як перекладацьку трансформацію так і зменшення ступеня внутрішньомовної паронімії в цільовій мові. Лише подекуди існує кілька варіантів перекладу і тоді в перекладача з'являється вибір залежно від контексту, цільової аудиторії тощо зберегти або відійти від паронімії порівняно із мовою оригіналу. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні інших мовних явищ в терміносистемах при зіставленні кількох мов.

Література

1. П'ятецька О. Пароніми в професійній мові економіста / О. П'ятецька // Культура слова. 2010. Вип. 73. С. 144-148.
2. Романова І. В. Синоніми та пароніми у фаховому тексті / І. В. Романова // Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем у контексті євроінтеграційних процесів. Харків: ХІФ КНТЕУ, 2018. С.291.
3. Сухий О. Прихована полісемія в англійській та українській інвестиційній термінології / Олег Сухий // Іноземна філологія. 2020. Вип.133. С. 191-200
4. Тодор О. Г. Пароніми та омоніми в політологічній терміносистемі / Олена Тодор // Культура слова : збірник наукових праць / гол. ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Вип. 87. С. 193-200.
5. Юкало В. Я. Пароніми у медичній професійній мові // Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції 19 березня 2020 р. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 64-67.
6. Andreas Irmen. Extensive and intensive growth in a neoclassical framework Journal of Economic Dynamics and Control. Volume 29, Issue 8, August 2005, P. 1427-1448.
7. Popescu, Floriana. Paronyms and Other Confusables and the ESP Translation Practice. Analele Universității Ovidius din Constanța. Seria Filologie 2018. 30 (1), P. 220-232.

Джерельна база:

- ФЕС – Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Третє видання, доповнене та перероблене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 844 с.
- СУМ-11 – Словник української мови. В 11 т. - Київ: Наукова думка, 1970-1980.
- LON – Longman Dictionary of Contemporary English Online. (2023). Harlow, UK: Pearson Education Limited. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.ldoceonline.com/>
- CAM – Cambridge Dictionary Online. (2023). Cambridge, UK: Cambridge University Press. Retrieved February 13, 2024, from <https://dictionary.cambridge.org/>
- MER – Merriam-Webster Dictionary Online. (2023). Springfield, MA: Merriam-Webster Incorporated. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/>
- COL – Collins Dictionary Online. (2023). Glasgow, UK: HarperCollins Publishers. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.collinsdictionary.com/>

References

- 1.Piatetska O. Paronyms v profesiinii movi ekonomista [Paronyms in the economist's professional language] Kultura slova. 2010. Vyp. 73. S. 144-148.
- 2.Romanova I. V. Synonimy ta paronimy u fakhovomu teksti / I. V. Romanova // Problemy ta perspektyvy rozvytku finansovykh system u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv. Kharkiv: KhIF KNTUEU, 2018. S. 291.
- 3.Sukhyi O. Prykhovana polisemiia v anhlovniy ta ukrainomvniy investytsiinyi terminolohii / Oleh Sukhyi // Inozemna filolohiia. 2020. Vyp. 133. S. 191-200
- 4.Todor O. H. Paronimy ta omonimy v politolohichnii terminosystemi / Olena Todor // Kultura slova : zbirnyk naukovykh prats / hol. red. S. Ya. Yermolenko. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2017. Vyp. 87. S. 193-200.
- 5.Yukalo V. Ya. Paronimy u medychnii profesiinii movi [Paronyms in medical professional language]. Frankofoniia v umovakh hlobalizatsii i polikulturnosti svitu : zbirnyk tez II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii 19 bereznia 2020 r. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2020. S. 64-67
- 6.Andreas Irmen Extensive and intensive growth in a neoclassical framework Journal of Economic Dynamics and Control Volume 29, Issue 8, August 2005, P.1427-1448.
- 7.Popescu, Floriana. Paronyms and Other Confusables and the ESP Translation Practice. Analele Universității Ovidius din Constanța. Seria Filologie. 2018. 30 (1), 220-232.

Source base

- ФЕС – Zahorodnii A.H., Vozniuk H.L. Finansovo-ekonomichnyi slovnyk. Tretie vydannia, dopovnene ta pereroblene. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2011. 844 s.
- СУМ – Slovnyk ukrainskoi movy. V 11 t. Kyiv: Naukova dumka, 1970-1980.
- LON – Longman Dictionary of Contemporary English Online. (2023). Harlow, UK: Pearson Education Limited. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.ldoceonline.com>
- CAM – Cambridge Dictionary Online. (2023). Cambridge, UK: Cambridge University Press. Retrieved February 13, 2024, from <https://dictionary.cambridge.org>

MER – Merriam-Webster Dictionary Online. (2023). Springfield, MA: Merriam-Webster Incorporated. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.merriam-webster.com>

COL – Collins Dictionary Online. (2023). Glasgow, UK: HarperCollins Publishers. Retrieved February 13, 2024, from <https://www.collinsdictionary.com>